

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Τίτλος Μαθήματος:

Ιστορία της ελληνικής θεατρικής Επιθεώρησης

Ενότητα: Σημειώσεις Διδάσκοντα (“Τα «Πολεμικά Παναθήναια»: Η σφραγίδα των Βαλκανικών Πολέμων στο θέατρο”)

Όνομα Καθηγητή: Εμμανουήλ Σειραγάκης

Τμήμα: Φιλολογίας

Τα «Πολεμικά Παναθήναια»

Η σφραγίδα των Βαλκανικών Πολέμων στο θέατρο

Αυτό που ξεχωρίζει τα *Πολεμικά Παναθήναια* από τις άλλες επιθεωρήσεις είναι η στενή τους σχέση με την επίσημη ιστορία της εποχής τους, με τους Βαλκανικούς Πολέμους. Ακόμα και το *Ξιφίρ Φαλέρ*, γραμμένο και παιγμένο τον τρίτο χρόνο του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, συνδέεται μόνο επιφανειακά με τις εξελίξεις της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.

Τα *Πολεμικά Παναθήναια* του 1913 γράφτηκαν την Άνοιξη του 1913, όσο διαρκούσε ακόμη ο Α΄ Βαλκανικός, και είχαν πρεμιέρα στις 27 Μαΐου, μέσα στο πολύ σύντομο μηνιαίο διάλειμμα ειρήνης. Στις 22 Ιουνίου η πολιτεία έκλεισε όλα τα θέατρα για το μεγαλύτερο διάστημα των πολεμικών επιχειρήσεων. Παίχτηκαν πάλι στις 18 Ιουλίου, με το τέλος το πολέμου, κι από εκείνη την ημερομηνία αδιάκοπα ως τις 30 Οκτώβρη.

Ο πόλεμος είναι το κυρίαρχο στοιχείο στο περιεχόμενό τους, ο άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφονται τα πάντα. Αυτό μοιάζει να παραβαίνει το βασικό κανόνα του είδους, που θέλει η Επιθεώρηση να αφήνει κατά μέρος τον προβληματισμό με τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα και να καταπιάνεται, κυρίως, με τα ανώδυνα θέματα της κοινωνικής ζωής και της καθημερινής πραγματικότητας. Η πρωτοτυπία, ωστόσο, αυτή δεν ήταν παρά συνέπεια της υποταγής σ' αυτόν ακριβώς τον κανόνα. Γιατί οι Βαλκανικοί Πόλεμοι είχαν εισχωρήσει βαθιά στην καθημερινή πραγματικότητα της Αθήνας και έχει γίνει ο κατ' εξοχήν καθοριστικός παράγοντας για την κοινωνική ζωή. Τις ημέρες εκείνες η ατμόσφαιρα που επικρατούσε ήταν γεμάτη από πατριωτικό ενθουσιασμό, εθνική έξαρση και αγαλλίαση για τα αίσια αποτελέσματα αυτών των δύο πολέμων.

Το αθηναϊκό κοινό των μετόπισθεν

Τα *Πολεμικά Παναθήναια* παρουσιάζουν τον πόλεμο όχι τόσο από τη πλευρά των μαχητών όσο από τη σκοπιά του αθηναϊκού κοινού των μετόπισθεν. Ο πόλεμος και οι γύρω απ' αυτόν καταστάσεις αποτελούν κατ' αποκλειστικότητα το θέμα και το υλικό τους, ενώ οι άλλοι, συνηθισμένοι τομείς της επιθεωρησιακής θεματικής (φαινόμενα της κοινωνικής ζωής, γεγονότα της καθημερινής επικαιρότητας, καλλιτεχνική και λογοτεχνική κίνηση κ.ο.κ.) έχουν σχεδόν ολότελα αγνοηθεί. .

Το κείμενο απηχεί τη στάση του πολύ κόσμου, του κοινού της Επιθεώρησης, απέναντι στα συνταρακτικά γεγονότα του 1912-13, που άλλαξαν την όψη της Ελλάδας. Μας δείχνει με ποιο τρόπο συμμετείχε, πώς αντιδρούσε, τι πίστευε και τι περίμενε η αθηναϊκή κοινωνία εκείνων των ημερών από τον πόλεμο, ποια ήταν η θέση που έπαιρνε απέναντι στα διάφορα προβλήματα, με τι γελούσε, τι κοροϊδευε, τι έπαιρνε στα σοβαρά. Τα *Πολεμικά Παναθήναια* δίνουν πρώτα μια εικόνα της Αθήνας στις παραμονές του πολέμου, με σκηνικό της Α' πράξης, τον γνωστό τόπο συγκέντρωσης των Αθηναίων, το καφενείο του Ζαχαράτου. Ο συγκεντρωμένος κόσμος, χαρακτηριστικοί τύποι της κοινωνίας όπως ο αριστοκράτης νέος με τη μαμά του, που φυσικά έχει καταφέρει να απαλλαγεί από τη στρατιωτική θητεία και διάφοροι γνωστοί γραφικοί τύποι της εποχής συζητούν το ενδεχόμενο να κηρυχθεί πόλεμος. Παράλληλα εμφανίζονται κάνοντας τα νούμερά τους και οι σταθεροί επιθεωρησιακοί τύποι, ο Εφημεριδοπώλης, το ζευγάρι Αισιόδοξος-Απαισιόδοξος, ο Καλώς Πληροφορημένος, η Μαγείρισσα Μαριωρή με τον εραστή της, που για την περίπτωση είναι Επιλογίας κ.ο.κ. Όλοι κι όλα προσαρμοσμένα πάντα στο περιβάλλον του πολέμου.

Στο πεδίο του πολέμου

Ενώ η πρώτη πράξη είχε ως θέμα την περίοδο λίγο πριν την κήρυξη του πολέμου, η δεύτερη, ακολουθώντας κατά κάποιο τρόπο τη χρονολογική σειρά, ασχολείται με τον ίδιο τον πόλεμο. Με σκηνικό το Φάληρο, μπροστά από το γνωστό αριστοκρατικό ξενοδοχείο Ακταίον, παρουσιάζεται σε μια σειρά από νούμερα ο απόηχος του πολέμου, όπως φτάνει στην Αθήνα από διηγήσεις ατόμων που έχουν για κάποιο λόγο επιστρέψει.

Κορύφωση της Β΄ πράξης, πάλι το θριαμβευτικό φινάλε για το οποίο αλλάζει το σκηνικό, μεταφέροντας τη δράση στο ίδιο το πεδίο του πολέμου, όπως το ζωντάνευε βέβαια η φαντασία των αμάχων της Αθήνας σε μια ηρωική αποθέωση: σ' έναν ευζωνικό καταυλισμό στις παρυφές του Ολύμπου, όπου πρωτοστατεί ο ηρωικός δεκανέας Μήτρος κατεβαίνουν για να τιμήσουν στο πρόσωπό του τη δόξα των Ευζώνων οι αρχαίοι Ολύμπιοι θεοί. Εδώ πρωτακούγεται το θρυλικό «Ιγώ ειμ' ιγώ βζωνάκι γοργό» που έγινε σύμβολο του αγνού πατριωτικού τραγουδιού, άσχετα αν έχει δανειστεί τη μουσική του από ένα αμερικανικό εμβατήριο. Τους στίχους έγραψε και το κρεάρησε ο Άγγελος Σαρηγιάννης, ηθοποιός που επέστρεψε μαζί με άλλους Έλληνες ομογενείς από την Αμερική, για να πολεμήσουν ως εθελοντές στους Βαλκανικούς.

Η τρίτη πράξη, τέλος, ασχολείται με τη νέα κατάσταση που δημιουργήθηκε από τον πόλεμο. Η σκηνή μεταφέρεται -ίσως για μία και μόνη φορά στην ιστορία της αθηναϊκής Επιθεώρησης- στη Θεσσαλονίκη, η κατοχή της οποίας, μήλον της Έριδος ανάμεσα στους Βαλκανικούς συμμάχους, αποτελούσε σύμβολο αλλά και κατοχύρωση των εθνικών πόθων που ολόκληρος ο ελληνισμός είχε εναποθέσει σ' αυτόν τον πόλεμο: να απελευθερωθούν τα υπόδουλα ακόμη ελληνικά εδάφη.

Η παράσταση

Τα *Πολεμικά Παναθήναια* αποτελούν όχι μόνο μια από τις κορυφαίες στιγμές της Αθηναϊκής Επιθεώρησης αλλά και σταθμό στην εξέλιξή της. Το 1913 δίπλα στον Μπάμπη Άννινο και τον Γεώργιο Τσοκόπουλο, προστέθηκε κι ο πολύ πετυχημένος ήδη στην Επιθεώρηση, Πολύβιος Δημητρακόπουλος, μέχρι τότε συγγραφέας του επίσης ετήσιου «Κινηματογράφου».

Το 1913 ο θίασος της Μαρίκας Κοτοπούλη ανέλαβε και πάλι ύστερα από δύο χρόνια να παρουσιάσει εκείνος τα *Παναθήναια* στο αθηναϊκό κοινό. Η επιστροφή των *Παναθηναίων* στη «Νέα Σκηνή» οδήγησε σε μια καινοτομία που όχι μόνο καθιερώθηκε αλλά έγινε το ειδικό χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της επιθεώρησης: στο ρόλο του κομπέρ εμφανίζεται για πρώτη φορά το θρυλικό ζακυνθινό ζευγάρι Τζανέτος και Διαμαντίνα (Αλέκος Γονίδης-Σαπφώ Αλκαίου). Ο Γονίδης κράτησε σταθερά το ρόλο από το 1913 και μετά και έγινε ο συνεχιστής των *Παναθηναίων* όταν η Μαρίκα Κοτοπούλη σταμάτησε πια να εμφανίζεται στην Επιθεώρηση.

Το μυστικό της επιτυχίας

Παρά τη σύσσωμη αντίδραση της κριτικής τα *Πολεμικά Παναθήναια 1913* γνώρισαν ανεπανάληπτη επιτυχία. Ενώ η σάτιρα της εσωτερικής πολιτικής ζωής διαιρούσε κατά κανόνα το κοινό, η σάτιρα του εξωτερικού εχθρού συναντούσε τον ομόθυμο ενθουσιασμό και την υποστήριξη όλων. Οι επιθεωρησιογράφοι μπορούσαν να γελοιοποιούν ανενόχλητοι τους Τούρκους ή τους Βούλγαρους, δημιουργώντας στο κοινό και στον εαυτό τους την ψευδαίσθηση ότι ασκούνται στο ανδροπρεπές άθλημα της σατιρικής κριτικής, ενώ στην

πραγματικότητα δεν επιδίδονταν παρά στις μαλθακές απολαύσεις της εφησυχαστικής προπαγάνδας. Η τάση αυτή διογκώθηκε στα *Ηρωικά Παναθήναια 1921* που παίχτηκε στις παραμονές της εθνικής συμφοράς ανάμεσα σε ταμπλώ με Αγιά Σοφιά, Μέγα Αλέξανδρο, Μαρμαρωμένο Βασιλιά και ύμνους για την Κόκκινη Μηλιά.

Λίγο αργότερα τα γεγονότα του 1922 θα αναγκάσουν την Επιθεώρηση να αφήσει την καταρρακωμένη Μεγάλη Ιδέα και να ξαναπιάσει το νήμα της έξυπνης κοινωνικής σάτιρας για να βρει το δύσκολο δρόμο της επιβίωσής της. Σ' αυτό το διάστημα, που συχνά θεωρούμε περίοδο παρακμής της Επιθεώρησης, το είδος δεν μπορούσε απλά να έχει τη μυθική απήχηση που είχε στο κοινό στα χρόνια των Βαλκανικών Πολέμων. Ο εθνικός ενθουσιασμός και η Μεγάλη Ιδέα είχαν οριστικά πεθάνει.

Το άρθρο βασίζεται στον Α' τόμο της έκδοσης «Αθηναϊκή Επιθεώρηση» των Θ. Χατζηπανταζή, Λ. Μαράκα, σειρά Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1977, και στον Β' τόμο της έκδοσης «Ελληνική θεατρική Επιθεώρηση 1894-1926, τέσσερα κείμενα», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελίδες 11-245, Επιμέλεια Λίλα Μαράκα, καθώς και στο άρθρο της Λίλας Μαράκα στην Καθημερινή, Επτά Ημέρες, 5 Απριλίου 1998, Αθηναϊκή Επιθεώρηση, σελίδες 10-13.

Επιμέλεια σύνθεσης των κειμένων: Μανώλης Σειραγάκης.

Σημειώματα

Σημείωμα αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σειραγάκης Εμμανουήλ, 2015. «Ιστορία της ελληνικής θεατρικής Επιθεώρησης. Σημειώσεις Διδάσκοντα (Τα “Πολεμικά Παναθήναια”: Η σφραγίδα των Βαλκανικών Πολέμων στο θέατρο)». Έκδοση: 1.0. Ηράκλειο/Ρέθυμνο 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<https://opencourses.uoc.gr/courses/course/view.php?id=346>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Όχι Παράγωγο Έργο 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Κρήτης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

